

ill. a korábban végzett bejárástól eltérően tudtuk azokat lokalizálni.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS – CSENGERI PIROSKA

289. Salgótarján, Bevásárlóközpont

(Nógrád megye) B, Á

A részletes tanulmány lásd a kötet 11. oldalán!

GUBA SZILVIA – VADAY ANDREA

290. Ságújfalu, Kossuth utca 187.

(Nógrád megye) B, V

2006–2007-ben folyamatos szakfelügyeletet biztosítottunk a községben végzett szennyvízvezeték fektetésének földmunkáinál. A külterületi szakaszon a patakpart közelében haladt a nyomvonal, itt semmilyen régészeti jelenséget nem sikerült megfigyelnünk. Belterületen a Kossuth utca 187. sz. ház előtt az árokban egy égett paticsos gödörrezt figyeltünk meg, melyből késő bronzkori–kora vaskori cserepeket gyűjtöttünk. Ez az objektum annak a lelőhelynek a része, melyet 2002-ben Tankó Károly fedezett fel, és ahol a 177. sz. ház telkén egy kisebb feltárást is végzett.

BÁCSMEGI GÁBOR

291. Sárospatak, vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

Az I. Rákóczi György által alapított sárospataki ágyúöntőműhelyre vonatkozó történeti forrásanyagot Détsy Mihály gyűjtötte össze és dolgozta föl. A műhely folyamatos működését 1631-től tanúsítják írott források. Az 1631 és 1648 közötti időszakban 4, név szerint ismert ágyúöntőmester dolgozott, akik összesen mintegy 80 ágyút és 10 harangot öntöttek a fejedelem megrendelésére. I. Rákóczi György halála után, 1648-tól már nincsen adat a további üzemeltetéséről.

A műhely régészeti feltárása 2006 júniusában kezdődött meg, az írott forrásokból jól ismert, geoelektromos méréssel lokalizált épületkomplexum feltárás, tervásatás keretében. A méréseket a Miskolci Egyetem Geofizikai Tanszéke végezte, Hursán László vezetésével.

A kutatás első évében feltártuk a műhely két kisebb, É-i helyiségét, továbbá részben a műhely D-i oldalán található olvasztókemencét.³¹ 2007-ben csaknem teljesen feltártuk a kemence megmaradt részeit: az olvasztótér törtköves alapozását, a tűztérbe vezető fo-

lyosót és lépcsőlejárót, valamint a kemencéhez tartozó kémény alapozását. Ugyanekkor került sor két kifalazott öntőakna részleges feltárására. Főbb vonalaiban tisztáztuk a műhely alaprajzi rendszerét, s elkezdtük az épület közvetlen környezetének vizsgálatát is.

Az ágyúöntőműhely a belső vár DNy-i bástyája előtt, a déli külső várfal mellett található. A geoelektromos mérésekkel lehatárolt területre 8×8 m-es szelvényekből álló hálót tűztünk ki. A téglalap alakú, 16×24 m-es, minimum 3 helyiségből és folyosóból álló épülethez legkorábbi része a „B” szelvényben feltárt, ÉNy-i kőépület lehetett. A belül vakolt falú kis helyiség É-i fala mellett a döngölt agyagpadlóba mélyedve három nagyobb méretű oszlophelyet tártunk fel. Ehhez az épülethez toldották hozzá az ÉK-i kisebb, 80 cm felmenő falazattal a „C” szelvényben feltárt helyiséget, melynek vastagon tapasztott padlóját kisebb foltokban meg tudtuk figyelni. Az ÉNy-i helyiségbe vezető ajtajának küszöbköve és ajtókeretének néhány töredéke is előkerült a „B” szelvényben.

A két kisebb helyiséghez délről csatlakozott az olvasztókemencét, s az öntőaknát is magába foglaló, nagy alapterületű műhelyrész. A műhely D-i falához épített olvasztókemence tűzterébe vezető lépcsőt egy 240 cm széles folyosón lehetett megközelíteni, melynek bejárata a műhelyépület K-i oldalán nyílt. Az „E” szelvényben feltárt 110 cm széles, 11 fokból álló, téglából épült lépcsőlejáró egy 210 cm hosszú, téglaköpenyezésű tüzelőfolyosóhoz vezet, melynek végén került elő a 200 cm hosszú, 310 cm belmagasságú, téglaboltozatú tűztér. A tűztér végén, a boltozat alatt egy nyílást tártunk fel, mely a füstelvezetést szolgálta, a nyílás fölött, a tűztér folytatásaként a kemencéhez tartozó kémény alapjának maradványait bontottuk ki. A lépcsőlejárót és a tűzteret törmelékkel töltötték ki. Innen nagy számban kerültek elő az olvasztótér szürke színű, grafitos téglái, melyek közül többen a felületére tapadt bronzolvadékot figyeltünk meg, némelyik téglapedig a nagy hőtől üvegesen megfolyt. A tűztér és a hozzá vezető folyosó É-i oldala mellett került elő az olvasztótér törtköves, 310×310 cm-es alapozása, valamint az alapozás DK-i sarkában az olvasztótér felépítményének egy csekély méretű megmaradt részlete.

Az olvasztótér É-i oldala előtt közvetlenül, a mai felszíntől számítva 310 cm mélységben jelentkezett a kemencéhez tartozó öntőakna (I. sz. akna) ÉK-i sarka. Az akna helyét egy nagyméretű, fehér kőporos folt jelölte az „A” szelvény DNy-i sarkában. A négyzet alakú, kőfállal bélelt, nagyjából 3×3 m-es aknát egyelőre csupán 100 cm mélységig tudtuk feltárni biztonságosan. Az olvasztótér alapozásának ÉNy-i sarka előtt egy másik, kisebb akna (II. sz.) került elő, a mostani terepszinttől 150 cm mélységben. A meglehetősen szűk, téglalap alakú akna mérete 100×220 cm, három oldalán kőfállal bélelt (Ny-i falát a műhelyépület fala jelenti), D-i oldalát pedig a kötött agyagos altalaj alkotta, ahol a bontás során deszkabélés lenyomatát figyeltük meg.

31 Az első kutatási esztendő eredményeiről 2006 novemberében egy – utóbb hibásnak bizonyuló feltételezéseket is tartalmazó – rövid hírben számoltunk be az Örökség c. folyóiratban. A Magyar Múzeumok c. folyóirat 2007/1 számában közölt bővebb írás az addigi eredmények újragondolásával elsősorban az olvasztókemence vonatkozásában pontosabb megállapításokat tartalmazott. A régészeti szempontból csaknem teljesen egyedülálló lángkemence értelmezésében Belényesi Károlynak tartozom köszönettel.

Az aknát jelentkezésétől számítva 420 cm mélységig tártuk fel, alja összeszűkült egy ovális alakú gödörre, melynek teljes feltárására még nem került sor. Betöltése nagyköves, téglás törmelék volt. A téglák az elpusztult olvasztótérhez köthetők. Érdekes, hogy az I. sz. akna előterének szintje mintegy 180 cm-rel volt mélyebben, mint az É-i részen feltárt helyiségek padlószintje s a tűztérbe vezető lépcső legelső foka. Az I. sz. akna K-i oldala mellett lévő, csaknem 2 m magas felmenő falazatban egy fali fülke és egy szellőzőkürtő(?) maradványa került elő, melyek kialakításánál gótikus és reneszánsz kőfaragványokat használtak fel. A feltételezett szellőzőkürtő a műhelyépület K-i oldalán lévő, külön bejárattal rendelkező, s a kemence tűzterének lépcsős lejáratahoz futó folyosóba vezet. A folyosó járósíntje megegyezett az É-i helyiségek szintjével, felmenő falazata mindössze 2 kősor magasságig maradt meg. Döngölt vagy tapasztott padlóval nem rendelkező járósíntjét átvágva, 50 cm mélységig vizsgáltuk falának alapozását és a hozzá tartozó rétegsort az „A” szelvényben.

Szintén megvizsgáltuk az ÉK-i helyiség falainak alapozását a külső falsík előtt, s átvágtuk az épület padlószintjét is. A műhelyépület falai a Ny-i falat kivéve a park gyepszíntje alatt közvetlenül, egy ásónyom mélységben jelentkeztek. A két É-i helyiség betöltése a műhely köves-téglás omladéka volt, hasonlóan az aknák és a kemence tűzterének betöltéséhez. Az „A” szelvényben megfigyelt, mélyebben lévő munkaszíntet 17. századi leleteket tartalmazó, tömött rétegsor fedte, s szinte minden metszetsfalban megfigyelhettük a jellegzetes, fehér színű kőporos feltöltést, melyet a műhely pusztulása és megszüntetése utáni szintkiegyenlítés, tereprendezés végett szállítottak ide. Ez a réteg néhol a műhely omladékát is elfedve, közvetlenül a humusz alatt jelentkezett. Az újkorban a park területét feltöltötték, végleg eltüntetve a műhelyépület még látható falait. Ebben a feltöltésben sok másodlagos helyzetben lévő középkori leletet találtunk. A műhelyépület falalapozásának vizsgálatakor és az ÉK-i helyiség padlójának átvágásakor 16. századi rétegsorokat figyeltünk meg.

A műhely kutatása során az ágyúöntés technológiai folyamatának szinte valamennyi fontosabb mozzanatához köthető leletcsoport előkerült. Ezeket főként az épület külső falsíkja melletti rétegekben, beásásokban műhelyhulladék formájában tártuk fel. A nagyszámú, pozitív és negatív öntőmintákból kiemelendők azok a feliratos töredékek, melyeken öntési dátumok, s I. Rákóczi György fejedelem titulussai olvashatók. Napvilágra kerültek a nagy öntőformák összeszorítására szolgáló vasabroncsok, a formákból túlcsondult, lecsepegett, ill. a kemence fenekén visszamaradt és megdermedt bronzolvadékok. Némileg meglepő módon a műhelyhulladék között nagyobb méretű, vélhetően hibás öntvényekhez tartozó ágyúcsőtöredékek is előkerültek. A műhelyépület belső omladéka alatt, közvetlenül az egyes járósínteken néhány olyan szerszám hevert, melyeket a műhelyhez köthetünk. Az épületrészek omladékából előkerült

több száz vaslelet zöme is minden bizonnyal a műhely felszereléséhez tartozott.

Különálló csoportját alkotják a feltárt leleteknek a 17. századi tűzészeti eszközök. A kemence tüzelőfolyosójának padlóján több tucat 9–10 cm hosszú, hegyben végződő vashüvely, aprópuska került elő, melyek némelyike a röntgenfelvételek tanúsága szerint golyóval töltött állapotban van. Ugyanitt látott napvilágot egy 112 cm hosszúságú vas muskétacsó és két, erősen korrodált állapotban lévő „tüzes labda”. Az ÉNy-i helyiség padlóján puska- és ágyúgolyókat, ép üveg- és vasgránátokat tártunk fel, a II. sz. aknát kitöltő törmelékben pedig tömegével leltünk üveggránát-töredékeket. Az egyes helyiségeket fedő omladékrétegben és a feltöltési rétegekben 17. századi háztartási hulladék, zömében kerámialelet került elő. Kiemelendő egy mintegy 30, csaknem teljesen ép darabból álló habán kályhacsempe-leletegyüttes, melyet az épület K-i, külső oldalán tártunk fel.

Konzulens: dr. Benkő Elek (MTA RI), Jósvainé dr. Dankó Katalin (MNM DRM).

RINGER ISTVÁN

292. Sárpilis, Országúti-dűlő (Tolna megye) U, R, B, LT, Sza

A terület korábbi adattári adatok szerint több ismert régészeti lelőhelyet is magában foglal. Ezek az adatok az 56. sz. út Várdomb térségében végzett megelőző feltárása során tett terepbejárások eredményeként jelentősen tovább bővültek. A területhez szervesen kapcsolódik az M6 autópálya megelőző feltárás TO 009 sz. lelőhelye, melyen újkőkori, rézkori, bronzkori, kelta, császárkori bennszülött és avar objektumokat tártunk fel. 2007. novemberi terepbejárásunkkor megállapítottuk, hogy ugyanezek a kultúrák várhatóak a területen továbbra is. A terület nagysága 65,57 ha.

GAÁL ATTILA

293. Sárszentlőrinc határa (Tolna megye) Kk, Tő

2007. december 13-án terepbejárást végeztem Sárszentlőrinc határában a Sió mentén, ahol egy 1772-es kéziratot térkép által jelölt két „rom” helyét kerestem. 2002-ben már eredménytelen kísérletet tettem ugyanerre a Sió és a Sárvíz közti részen.³²

Eklézsia-kert: A falutól D-re, Sárszentlőrinc és Uzd között, közvetlenül a Sió egykori medrének Ny-i felén húzódik egy 2–3 m relatív magasságú, ÉNy-DK irányú gerinc. Ennek DK-i részén, főleg a kb. 50 m széles platóján, kb. 400 m hosszan 15–17. századi kerámiát

32 K. NÉMETH A.: Nagydorog, Pap-sziget. Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2002. Budapest, 2004. 245.